

існують методичні розробки та довідкові посібники, що розрізняються за своїми результативними настановами. Це може за певних умов призвести до експертної помилки, яка потягне за собою негативні наслідки під час розслідування й судового розгляду кримінального провадження або судового розгляду цивільної, адміністративної, господарської справи, справи про адміністративне правопорушення чи виконавчого провадження. Такий стан не може бути визнаний задовільним [5, с. 153].

Саме тому сьогодні є потреба в розробці науково-методологічних комплексних розробок для проведення такого виду досліджень, адже вони мають не лише теоретичне значення, а в першу чергу – практичне, оскільки спрямовані будуть на швидке, повне та об'єктивне дослідження об'єкта або групи об'єктів. Окрім цього, такі розробки сприятимуть вирішенню складних експертних завдань.

По-третє, проблемні аспекти організаційного характеру. У результаті проведеного анкетування респондентами до питань організаційного характеру віднесли: 1) постановка запитань, які не відносяться до предмету дослідження та виходять за межі компетенції судових експертів або навпаки – суттєво звужують перелік питань (45,7 %); 2) відсутність знань у слідчих щодо завдань, можливостей та значення комплексних експертиз та їх відмінностей від комісійних (36,4%); 3) порушення послідовності проведення досліджень одного об'єкта різними експертами (12,3 %); ускладнення у зв'язку із реєстрацією матеріалів у різних підрозділах (4,2%); інші (1,4%).

Вважаємо, що вирішення розглянутих проблем, які виникають при призначенні та проведенні комплексних експертиз, сприятиме повному та ґрунтовному дослідженню об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Арешонков В.В. Проблеми призначення та проведення комплексних експертиз під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. *Юридична психологія*. № 1. 2015. С. 90 – 100.
2. Сахненко О.В., Канюка О.Ю. Щодо питання черговості призначення деяких експертиз: всеукр. наук.-практична конференція *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. Київ-Маріуполь, 2018. С. 298 – 299.
3. Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 року «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень». URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text
4. Проект Закону України «Про судово-експертну діяльність» № 6284 від 04.11.2021 р. URL : ips.ligazakon.net/document/view/JI06361A?an=501&ed=202
5. Лозовий А.І., Сімакова-Єфремян Е.Б. Шляхи вирішення проблем науково-методичного забезпечення експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наукових праць. Вип. 15. Харків : Право, 2015. С. 149 – 156.

Михайло Нечеснюк*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану ускладнюються завдання не тільки по розкриттю скоєних злочинів (у т.ч. воєнних), а й по доведенню вини конкретних осіб як на стадії попереднього розслідування, так і на стадії судового розгляду кримінальних проваджень.

* Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Потреби учасників кримінального провадження в використанні спеціальних знань як у рамках судочинства, так і поза цими рамками дозволяє розглядати судову експертизу як самостійний і найбільш перспективний механізм створення доказової бази, захисту прав і свобод громадян, а також інтересів держави.

Проблема виробництва експертиз в воєнний час займає особливе місце. Вона була і до теперішнього часу залишається досить актуальною, оскільки важлива роль в доведенні вини особи, яка вчинила злочин, в окремих випадках належить саме експертизі, особливо тоді, коли за результатами її проведення надається досить аргументований, точний висновок (встановлення особи за відбитками пальців рук, ДНК-профілю, визначення із якої зброї було випущено кулі тощо). Відповідно до ст. 84, 101 Кримінального процесуального кодексу України висновок експерта належить до процесуальних джерел доказів і не є обов'язковим для особи або органу [1]. Однак суди в багатьох випадках надають перевагу при встановленні істини у провадженні саме висновку експерта.

Навіть в мирний час дослідники психолого-правових особливостей судово-експертної діяльності відносять її до розряду «критичних» видів діяльності. Професіонали під час виконання функцій судового експерта працюють у напружених умовах, пов'язаних із такими особливостями їх роботи, як: складний науковий характер і інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов виконання невідкладних і особливо важливих завдань з експертного забезпечення правосуддя; суспільно впливова за наслідками значення робота, висока соціальна відповідальність за свою працю та її результати; постійне морально-психологічне навантаження й напруженість, виконання службових обов'язків під час здійснення судово-експертної діяльності у стресових ситуаціях; систематичне перебування у відрядженнях, уключаючи відрядження до місць учинення злочинів, під час виконання службових обов'язків з ризиком для здоров'я й життя; вияви морально-психологічного тиску, погрози та безпосередні загрозливі дії проти судового експерта у зв'язку з виконанням ним обов'язків. Експерти виконують свої службові обов'язки за умов дефіциту часу, впливу на них особливо сильних подразників і домінування негативних емоцій при нестачі позитивних, підвищеної відповідальності при прийнятті рішень та необхідності невідкладного вжиття заходів тощо [2, с. 15]. В умовах воєнного стану особливості роботи судових експертів можуть в рази кардинально змінитись на ще більш складний, навантажений, напружений ритм роботи, який до того ж потребує додаткового стресостійкого стану, особливо під час виконання службових обов'язків з ризиком для здоров'я й життя.

Окремі судово-експертні установи та судові експерти через проведення на території обслуговування (дислокації) військових дій взагалі не можуть виконувати свої функціональні обов'язки, що збільшує навантаження на інші судово-експертні установи, особливо з проведення судових експертиз, що напяму пов'язані із документуванням воєнних злочинів агресором. Адже швидке встановлення істини за кожним кримінальним провадженням за умов недостатності, а то і взагалі відсутності можливості отримання інформації для доказової бази в рази знижує проведення правосуддя.

Досліджуючи тему судово-експертного забезпечення у воєнний час, слід звернути увагу на те, що окремі судові експерти вимушені залишати постійні місця проживання та набувають статусу внутрішньо переміщених осіб. Однак вони не в змозі виконувати функцію судового експерта в інших експертних установах. Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 №53/5 керівник експертної установи розглядає отримані матеріали і доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи, або безпосередньо призначити експерта та встановити строк виконання експертизи. Тобто керівник експертної установи може доручити виконання експертизи виключно експертам, які безпосередньо йому підпорядковані та штатно

зараховані до цієї установи. З цієї ж причини унеможливується проведення фінансового забезпечення як виконання експертизи так і оплати праці судового експерта, який підпорядкований іншій експертній установі. Крім того, цією ж Інструкцією визначено, що зберігати матеріали справ та об'єкти експертних досліджень поза службовим приміщенням заборонено [3].

Наказом Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5 «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» затверджено окремі спрощені положення діяльності державних судово-експертних установ та атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах.

Відповідно до наказу:

- зупинено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів та перевірок відповідності робочого місця;

- перенесено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, які мали розпочатися у період з 24 лютого 2022 року, відповідно до скоригованого графіка перевірок;

- зупинено з дня введення в Україні воєнного стану перебігу строків розгляду заяв та документів, поданих до Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України;

- продовжено строк дії свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які до введення воєнного стану в Україні подали заяви та документи для проходження атестації в Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Міністерстві юстиції України з метою продовження строку дії свідоцтв, а також свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта, строк дії яких закінчується у період дії воєнного стану або протягом одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану [4].

На нашу думку, ці спрощення не вирішують основних питань проведення судових експертиз під час воєнного стану та потребують подальшого обговорення та вдосконалення.

Крім того, належність судових експертів до різних міністерств та відомствам створює зазначену проблему в кожному із них, які намагаються вирішити її окремо. Це значно зменшує можливості проведення судових експертиз як у визначені терміни так і їх якість і повнотою, особливо у воєнний час. Тому необхідність більш конкретної, дієвої взаємодії експертних підрозділів різного підпорядкування наводить на думку про створення якщо і не єдиної Державної експертно-криміналістичної служби, то наразі Державного Департаменту судових експертиз для забезпечення єдності в організації експертно-криміналістичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 910. № 1112. № 13.
2. Ткаченко Н.М. До питання професійної підготовки судового експерта. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 10 – 11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. 250 с.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>